

УДК 349.42

С.О. ЛУШПАЄВ, канд. юрид. наук, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПОНЯТТЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Ключові слова: продовольча безпека держави, продовольство, чиста питна вода, фізична доступність для населення продуктів харчування, продовольча незалежність, Закон про продовольчу безпеку

Для вивчення іноземного досвіду поняття категорії «продовольча безпека» необхідно з'ясувати, що є продовольча безпека за національним законодавством. Відповідно до п.2.13 ст.2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. № 1877-IV [1], продовольча безпека визначається як захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності. Наведене окреслює актуальність дослідження поняття продовольчої безпеки за законодавством зарубіжних держав. Вивчення поняття продовольчої безпеки за законодавством зарубіжних держав має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Перше полягає у вдосконаленні відповідних теоретичних положень, а друге – у вирішенні правозастосовчих проблем.

Ступеню теоретичного розроблення проблеми притаманне те, що в аграрно-правовій літературі бракує комплексного аналізу законодавства зарубіжних держав в сфері продовольчої безпеки, зокрема нормативно-правових актів, що визначають поняття продовольчої безпеки держави. Окремі аспекти питань, що розглядаються, вивчалися, зокрема, В. Панченко, яка висвітлила проблеми організаційно-правового забезпечення продовольчої безпеки на прикладі США, Франції,

ФРН, Нідерландів, Канади, Бельгії, Італії, Японії, Російської Федерації, Республіки Беларусь [2, с.176–195]. С. Бугера дослідив міжнародний досвід правового регулювання якості сільськогосподарської продукції [3, с.54–59]; М. Гребенюк проаналізував особливості законодавчого забезпечення продовольчої безпеки у США, Японії, Бразилії, КНР, Філіппінах, Індонезії [4, с.52–55; 5, с.158–161; 6, с.28–34]. М. Гребенюк, А. Гонда висвітлили проблемні питання забезпечення продовольчої безпеки в Індії [7, с.57–61]; М. Гребенюк, Ю. Ковальчук розкрили актуальні питання правового забезпечення продовольчої безпеки в Мадагаскарі, Кенії, Зімбабве [8, с.33–37]. Однак вивчення суто поняття продовольчої безпеки держави за законодавством Російської Федерації, Вірменії, Беларусь, Туркменістану, Киргизії, Бразилії, Японії, КНР, Індії, Філіппін, Індонезії зазначені вчені не здійснювали, що посилює актуальність статті. Тому мета роботи – з'ясувати поняття наукової категорії «продовольча безпека держави» за законодавством зарубіжних держав шляхом комплексного дослідження чинного зарубіжного законодавства у розглядуваній сфері.

Необхідно відмітити, що розгляд правового регулювання відносин у сфері продовольчої безпеки окремих зарубіжних держав доцільно здійснити щодо поняття продовольчої безпеки.

СНД (РФ, Вірменія, Беларусь, Туркменістан, Киргизія). Указом Президента Російської Федерації від 30.01.2010 р. за № 120 [9] затверджена «Доктрина продовольственной безопасности Российской Федерации», в якій під продовольчою безпекою Російської Федерації розуміється стан економіки держави, за якого забезпечується продовольча незалежність Російської Федерації, гарантується фізична та економічна доступність для кожного громадянина країни харчових продуктів, що відповідають вимогам законодавства Російської Федерації про технічне регулювання, в об'ємах, які є не менші за раціональні норми споживання харчових продуктів, що необхідні для активного та здорового способу життя.

У Вірменії було прийнято Закон Республіки Вірменія «Об обеспечении продовольственной безопасности» від 05.06.2002 р. № 3Р-338 [10]. Цей закон закріплює дефініцію «забезпечення продовольчої безпеки держави» як такий стан економіки держави, що забезпечує продовольчу незалежність держави та гарантує фізичну та економічну доступність харчових продуктів для населення, що відповідають нормам охорони здоров'я. Стаття 21 Конституції Республіки *Беларусь* від 15.03.1994 р. [11] гарантує кожному громадянину право на гідний рівень життя, зокрема на достатнє харчування. У постанові Ради Міністрів Республіки *Беларусь* «О концепции национальной продовольственной безопасности Республики Беларусь» від 10.03.2004 р. № 252 [12] національна продовольча безпека визначена як такий стан економіки, за якого, незалежно від кон'юнктури світових ринків, населенню гарантується стабільне забезпечення продовольством у кількості, що відповідає науково обґрунтованим параметрам (пропозиція), з одного боку, і створюються умови для підтримання споживання на рівні медичних норм (попит), що відповідає умовам розширеного відновлення населення, з іншого боку. Стаття 37 Конституції Республіки *Молдова* від 29.07.1994 р. [13] закріплює право кожної людини на безпечні продукти харчування. Згідно з Законом *Туркменістану* «О продовольственной безопасности» від 15.06.2000 р. № 29-II [14], продовольча безпека Туркменістану є таким станом економіки держави, за якого забезпечується необхідний рівень виробництва життєво важливих продуктів харчування та продовольчої сировини, а також гарантується доступність продовольства для всього населення у кількості, необхідній для активного та здорового життя. У Законі *Киргизької Республіки* «О продовольственной безопасности Кыргызской Республики» від 04.08.2008 р. № 183 [15] продовольчою безпекою Киргизької Республіки визнається стан економіки Киргизької Республіки, за якого забезпечується продовольча незалежність республіки і гарантується фізична й економічна доступність продовольства

для населення відповідно до встановлених мінімальних норм споживання продуктів харчування. Постанова Міжпарламентської Асамблеї держав-учасників СНД від 16.10.1999 р. № 14-10 «О модельном законе «О продовольственной безопасности» [16] закріпила визначення продовольчої безпеки держави як стану економіки держави, за якого забезпечується продовольча незалежність держави та гарантується фізична та економічна доступність продовольства для усього населення у кількості, що необхідна для активного та здорового життя. У Рішення Ради голів урядів СНД «О концепции повышения продовольственной безопасности государств-участников СНГ» від 19.11.2010 р. [17] продовольча безпека держави (продовольча безпека) визначена в наступній редакції – стан економіки держави, за якого за рахунок власного виробництва забезпечується продовольча незалежність держави та гарантується фізична та економічна доступність основних видів продовольства та чистої питної води для всього населення у кількості та якості, що необхідні для активного та здорового життя, реалізації демографічної політики.

Франція. Політика Франції у сфері продовольчої безпеки здійснюється на основі *Стратегії внутрішньої продовольчої безпеки*. Згідно з цією Стратегією відповідальність за забезпечення продовольчої безпеки покладається на Міністерство сільського господарства, продовольства, рибальства, сільського та регіонального планування, напрямками діяльності якого є продовольство, державна підтримка вітчизняних виробників продукції та захист їх інтересів, рибальство та аквакультура, ветеринарія, захист рослин. Існують також агентства розвитку та науково-дослідні центри, що займаються забезпечення наукових досліджень проблемних питань цієї галузі [2, с.182].

ФРН. В Німеччині прийнято *Стратегію продовольчої безпеки*, згідно з якою уповноважені органи влади у сфері продовольчої безпеки поділяються на наступні рівні: загальноєвропейський (Європейська комісія, Європейське агентство з продовольчої безпеки, Продовольчий та ветеринарний офіс ЄС); фе-

деральний (Федеральне міністерство продовольства, сільського господарства та захисту прав споживачів, Німецький федеральний інститут оцінки ризиків, Німецьке федеральне управління споживчого захисту і безпеки харчових продуктів); місцевий (Федеральні дослідні інститути, Міністерства земель федерації, Уряди земель федерації). Стратегія продовольчої безпеки Німеччини поєднала у собі весь комплекс як загальнотеоретичних підходів до розуміння продовольчої безпеки, так і економічних й юридичних засобів її досягнення, що сприяє забезпеченню безпеки та якості продуктів харчування, гарантуванні прав споживачів та дотриманню процедур врегулювання конфліктних ситуацій зі споживачами [2, с.183].

Нідерланди. Основою нідерландської системи забезпечення якості *«Інтегрований контроль ланцюга»* щодо технологічного ланцюга для виробництва свинини від підприємства розведення молодняку до роздрібної торгівлі, є контроль, відстежування, а також незалежна система санкцій. Найважливішими вимогами, зокрема, є: співпраця виключно з визнаними відгодівельниками, постачальниками кормів і ветеринарами; повна документацій дій ветеринаром у вахтовому журналі; лікарські засоби тільки з «Позитивного списку ветеринарних препаратів для свиноферм»; архівування накладних від постачальників кормів і транспортної документації при ввезенні й вивезенні свиней; маркування всіх тварин; задокументована система власного контролю [3, с.56–57].

Бельгія. Реалізацію державної аграрної політики Бельгії забезпечує Міністерство сільського господарства і наукової політики, а безпосередньо Федеральне агентство з безпеки харчових продуктів займається перевіркою та випробуванням продукції на різних етапах харчового ланцюга згідно з відповідними програмами. Однією з таких програм є *Програма забезпечення якості виробництва свинини*, у якій наголошується на відстежуванні і перешкоджанні появі залишкових речовин ветеринарних препаратів у м'ясі. Органи державної влади Бельгії у питаннях продовольчої безпеки головну увагу приділяють забезпеченню якості харчових продуктів та мі-

німізації ризиків для здоров'я споживачів, що забезпечується шляхом гарантування стандартизації та максимального контролю [2, с.186].

США. У США були прийняті спеціальні *Закони «Про продовольчу безпеку США» (1985 р.)*, *«Про поліпшення продовольчої безпеки» (1986 р.)*, що створили нормативне підґрунтя в сфері державного регулювання продовольчої безпеки. Дія норм Федерального закону США *«Про продовольчу безпеку»* спрямована на розвиток виробництва зерна, молочних продуктів, рису, сої, бобів, цукру. Державне регулювання продовольчої безпеки в США здійснюється на засадах забезпечення населення якісними продуктами харчування, опанування міжнародних продовольчих ринків, розвитку сільськогосподарського виробництва [4, с.54–55].

Бразилія. У Бразилії правове регулювання продовольчої безпеки здійснюється на основі *закону «О продовольственной безопасности»* від 15.09.2006 р. № 11.346 [18]. Згідно зі статтею 3 цього нормативно-правового акту, продовольча безпека – це реалізація загального права на регулярний та постійний доступ до якісного харчування в достатній кількості без перешкоди доступу до інших основних благ на підставі засобів, що сприяють зміцненню здоров'я, забезпечують повагу до культурного різноманіття та є раціональними з соціальної, економічної та екологічної точок зору.

Японія. У Японії в 1995 р. було ухвалено *Закон «Про продовольство»*. Відповідно до норм Закону почала діяти програма спеціального асигнування, активізувалося надання субсидій сільськогосподарським підприємствам, здійснювалося фінансування проектів, спрямованих на запровадження новітніх технологій у сфері сільського господарства (тваринництво). У 1999 р. в Японії було прийнято закон *«Про продовольство, сільське господарство та розвиток сільських районів»*. Указаний нормативно-правовий акт закріпив продовольство як необхідну умову життєдіяльності людини та фактор підтримки здорового способу життя. В результаті відбувся процес утвердження сільськогосподарського виробництва як бази для зростання економіч-

ного потенціалу Японії. Тож було збільшено обсяг власного виробництва сільськогосподарської продукції; населення держави забезпечено продовольчими товарами, що мали високу якість за доступною ціною політикою. Пріоритетним напрямом державної аграрної політики Японії стало зменшення залежності від здійснення операцій імпорту сільськогосподарської продукції з-за кордону. Зазначені заходи сприяли перетворенню цієї країни на потужного товаровиробника сільськогосподарської продукції [4, с.53]. *Food Safety Basic Act No 48 (закон «Про безпеку харчової продукції» у редакції Закону Японії від 2007 р.)* [19] вступив в дію 23.05.2003 р. У статті 2 даного нормативно-правового акту під терміном «продовольство» розуміються всі продукти харчування та напої (крім фармацевтичної або квазі-фармацевтичної продукції). Відповідно до статті 3 продовольча безпека повинна забезпечуватися шляхом прийняття необхідних заходів, що засновані на визнанні охорони здоров'я громадян пріоритетним завданням.

КНР. Із 01.07.2009 р. в КНР набув чинності Закон «О безопасности пищевой продукции» [20]. Метою вказаного законодавчого акта є забезпечення безпеки харчової продукції, гарантування безпеки для життя та здоров'я людей. В статті 99 розглядуваного Закону наведено визначення безпечної харчової продукції, що є нетоксичною, нешкідливою та відповідає необхідним вимогам поживності продукції, не слугує причиною гострих, підгострих або хронічних захворювань. Згідно зі статтею 20 Закону «Про безпеку харчової продукції», стандартами безпеки харчової продукції є: положення про граничну кількість патогенних мікроорганізмів, пестицидних залишків, залишків ветеринарних медикаментів, важких металів, забруднюючих і інших речовин, що є небезпечними для здоров'я людини, та харчової продукції та продукції, що пов'язана з продуктами харчування; асортимент, ступінь використання та дозування харчових добавок; вимоги до вмісту поживних речовин для основної та допоміжної харчової продукції, що призначена для

дітей віком до 7 років; вимоги до етикеток, відміток та інструкцій, що відносяться до безпеки харчової продукції; вимоги до гігієни виробництва продовольства або до комерційних угод; вимоги, що стосуються безпеки харчової продукції; методи та процедури перевірки харчової продукції. Положення статті 50 вказаного Закону регламентують, що при виробництві або комерційних операціях до продовольства не можуть додаватися медикаменти, однак речовини, що традиційно вважаються і харчовим продуктом, і предметом традиційної китайської медицини, можуть входити до його складу.

Індія. *Food Safety and Standards Act №. 34 (Закон «Про продовольчу безпеку та стандарти»)* набув чинності 24.08.2006 р. [21]. Акт консолідував закони щодо продовольства і продовольчої безпеки, встановлення науково обґрунтованих стандартів на продовольчі товари для регулювання їх виробництва, зберігання, розподілу, продажу та імпорту, з метою забезпечення наявності безпечних і корисних харчових продуктів для споживання людиною. Серед основних понять вказаного нормативного акту можна виокремити терміни «продовольство» та «продовольча безпека». Так, продовольством є оброблена, частково оброблена або необроблена речовина (дитяче харчування, питна вода, алкогольні напої, жувальна гумка та інші), що призначена для споживання людиною. Однак лікарські препарати, косметика, наркотичні засоби або психотропні речовини за індійським законодавством не належать до продуктів харчування. Продовольча безпека настає, коли продовольство не завдає шкоди людині за умови використання для споживання за його призначенням. Відповідно до розділу 3 Закону «Про продовольчу безпеку та стандарти», загальними принципами продовольчої безпеки, яких слід дотримуватися при реалізації положень цього закону, є такі: досягнення належного рівня захисту людського життя і здоров'я та захисту інтересів споживачів, зокрема справедливої практики торгівлі продовольством щодо стандартів безпеки харчових продуктів; здійснення управління ризи-

ками з урахуванням результатів оцінки ризику та інших факторів; на основі оцінки доступної інформації можливості шкідливого впливу на здоров'я можуть бути прийняті тимчасові заходи з управління ризиками для забезпечення належного рівня охорони здоров'я в очікуванні подальшої наукової інформації для більш повної оцінки ризику; заходи повинні бути пропорційними і не більш обмежувальними для торгівлі, ніж це необхідно для досягнення належного рівня охорони здоров'я, з урахуванням технічної та економічної доцільності; вжиті заходи повинні бути реалізовані протягом розумного періоду часу, в залежності від виявленого характеру загрози для життя або здоров'я і типу наукової інформації, необхідної для уточнення наукової невизначеності і проведення більш повної оцінки ризиків; у тих випадках, коли існують розумні підстави підозрювати, що продовольство може представляти ризик для здоров'я людини, то, залежно від характеру, тяжкості та ступеню цього ризику, вживаються належні заходи щодо інформування широкої громадськості про характер ризику для здоров'я, виявлення в максимально можливій мірі типу ризику, що він може представляти, та заходів, що приймаються або будуть прийняті для запобігання, зниження або усунення ризику; будь-яке продовольство, частина партії харчових продуктів, лота того ж класу або опису, що не відповідає вимогам продовольчої безпеки, визнається, поки не доведено протилежне, таким, що не відповідає цим вимогам.

Філіппіни. У розділі 15 статті 2 *Конституції Філіппін* 1987 р. [22] задекларовано обов'язок держави захищати право на здоров'я людей і сприяти формуванню здорового способу життя. Крім того, розділом 9 статтею 16 передбачено, що держава захищає споживачів від торгових зловживань і неякісних або небезпечних продуктів. Шляхом до досягнення даних цілей є підтримка ферм за допомогою системи правового регулювання продовольчої безпеки, що забезпечує високий рівень безпеки харчових продуктів, сприяє справедливій торгівлі і досягненню глобальної конкурентоспроможності продовольства.

Republic Act № 10611 «Food Safety Act of 2013» (Закон «Про продовольчу безпеку») вступив в дію в 23.08.2013 р. [22]. Акт спрямований на зміцнення регулювання системи продовольчої безпеки в державі з метою захисту здоров'я споживачів і полегшення доступу на місцеві продовольчі ринки. До основних понять зазначеного нормативного акту можна віднести такі: продовольство, продовольче законодавство, продовольча безпека, система правового регулювання продовольчої безпеки, стандарти продовольчої безпеки. Розглянемо їх. Зокрема, продовольством визнається будь-яка речовина або продукт, що є обробленими, частково обробленими або необробленими, і призначені для споживання людиною. Відповідно до положень філіппінського законодавства воно включає напої, жувальну гумку, воду та інші речовини, що містяться в продовольстві в процесі його виготовлення. Продовольче законодавство – це закони, регламенти та адміністративні положення, що регулюють харчування в цілому, продовольчу безпеку на всіх стадіях виробництва, переробки, розподілу і приготування для споживання людиною. Під продовольчою безпекою розуміється умова, за якої продовольство не може заподіяти шкоди споживачеві під час приготування чи споживання їжі. Система правового регулювання продовольчої безпеки є сукупністю правил, стандартів продовольчої безпеки, інспектування, тестування, збору даних, моніторингу та інших заходів, що проводяться регулюючими органами і місцевими органами влади у сфері здійсненні своїх повноважень щодо контролю ризиків безпеки харчових продуктів в харчовому ланцюгу поставок. Стандарти продовольчої безпеки – це офіційні документи, що містять вимоги щодо продуктів харчування для захисту здоров'я людини. Розділ 3 Закону «Про продовольчу безпеку» містить основні принципи продовольчої безпеки. Для забезпечення продовольчої безпеки повинні бути дотримані наступні основні принципи: підтримання нормальних умов споживання харчових продуктів; дотримання умов на кожному етапі первинного виробництва, переробки, транспортування,

зберігання та розподілу; здоров'я рослин і тварин, з яких виробляється продовольство; вплив кормів, хімічних засобів захисту рослин та інших факторів виробництва; інформація, що надається споживачеві, включає інформацію, представлену на етикетці; якщо небезпечні харчові продукти є частиною партії лота або партії харчових продуктів того ж класу або опису, то припускається, що все продовольство також є небезпечним; продукти харчування, що відповідають національному законодавству або нормативним актами, що регулюють продовольчу безпеку, вважаються безпечними; продовольство, що оголошується небезпечним компетентним органом держави-експортера, після ввезення в державу повинно бути відкликано з ринку і мережі розподілу; відповідність харчового продукту певним стандартам не забороняє компетентним органам вживати належних заходів або накладати обмеження на поставку на ринок або вимагати його вилучення з ринку, коли є підстави підозрювати, що такий харчовий продукт містить ризики в сфері продовольчої безпеки.

Індонезія. Право на продовольство є найбільш суттєвою потребою людини; його реалізацію гарантовано в *Конституції Республіки Індонезія* 1945 р. [23] як основного компонента в оновленні людських ресурсів. На державі лежить обов'язок досягти доступності споживання продовольства, достатнього, безпечного і поживного балансу як на національному, так і місцевому рівнях для фізичних осіб в рівній мірі на всій території Республіки Індонезія. Як держава з великим населенням і з іншого боку з різними природними ресурсами і джерелами продовольства, Індонезія може незалежно задовольняти попит на продовольство. Закон «Про продовольчу безпеку» вступив в дію в Індонезії 18.10.2012 р. [23]. Серед основних понять розглядуваного нормативного акту можна виділити продовольство, продовольчу незалежність, продовольчу самозабезпеченість та продовольчу безпеку. Продовольством вважається продукція сільського господарства, плантацій, лісового господарства, рибальства,

тваринництва, гідротехнічних споруд і вода, як оброблена, так і необроблена, що призначена для споживання людиною, включаючи харчові добавки, сировинні матеріали, що використовуються в процесі підготовки, переробки та виробництва продовольства або напою. Продовольча незалежність – це право держави і нації самостійно формувати продовольчу політику, що гарантує право на продовольство і надає право суспільству створити систему харчування, відповідну з місцевими потенційними ресурсами. Продовольча самозабезпеченість – здатність держави та нації виробляти продовольство всередині країни, що може гарантувати задоволення попиту на продукти харчування. Продовольча безпека – це стан і заходи з виробництва продовольства для держави та приватних осіб, що є доступним, достатнім як за кількістю, так і якістю, безпечним, різноманітним, поживним, поширеним. Указані заходи потрібні, щоб запобігти можливості біологічних, хімічних забруднень продовольства, які можуть заважати, шкодити і погрожувати здоров'ю людини, заважають вести здоровий, активний спосіб життя, крім того, не суперечать релігії, переконанням і культурі суспільства. Згідно з розділом 2 ст.2 розглядуваного Закону, організація харчування здійснюється на основі принципів: незалежності, самодостатності, безпечності, рівності, стійкості, капіталовкладень. І має за мету задовольнити базові потреби людини на основі сталої продовольчої незалежності, продовольчої самозабезпеченості та продовольчої безпеки.

Кенія. За кенійським законодавством продовольство – це продукти харчування, напої, жувальна гумка, що пройшли сертифікацію та можуть бути реалізовані через торговельну мережу з метою задоволення споживчого попиту населення [8, с.35].

Аналіз нормативних приписів свідчить, що у нормах чинного законодавства зарубіжних держав, яке становить собою спеціальні нормативно-правові акти здебільшого у формі законів «Про продовольчу безпеку», закріплено визначення поняття продовольчої безпеки держави.

Таким чином, на основі вивчення зарубіжного законодавства вважається можливим запропонувати таке поняття продовольчої безпеки держави: стан економіки держави, за якого, незалежно від кон'юнктури світових ринків, за рахунок власного виробництва забезпечується продовольча незалежність держави, населенню країни гарантується фізична, економічна доступність, якість і безпечність основних видів харчових продуктів та чистої питної води, що відповідають вимогам норм законодавства про охорону здоров'я та про технічне регулювання, в об'ємах, які є не менші за раціональні норми споживання харчових продуктів, що є необхідними для активного та здорового способу життя, реалізації демографічної політики.

Посилаючись на зарубіжний досвід законодавчого регулювання забезпечення продовольчої безпеки необхідним і доцільним видається прийняття Верховною Радою України окремого закону «Про продовольчу безпеку», де буде закріплене поняття категорії «продовольча безпека України». Перспективами подальших наукових досліджень може бути використання отриманих результатів у наукових розробках, а також обґрунтування пропозицій щодо внесення змін до національного законодавства про продовольчу безпеку, враховуючи раціональний досвід певних держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» : від 24.06.2004 р., № 1877-IV // ВВР України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.

2. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України : монографія / О. М. Батигіна, В. М. Жушман, В. М. Корнієнко та ін. ; за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. – Х. : Право, 2013. – 326 с.

3. Бугера С. Правове регулювання якості сільськогосподарської продукції: міжнародний досвід / С. Бугера // Юридична Україна. – 2011. – № 11. – С. 54–59.

4. Гребенюк М. Проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки в окремих

зарубіжних країнах / М. Гребенюк // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 10. – С. 52–55.

5. Гребенюк М. Досвід Китайської Народної Республіки у сфері правового забезпечення продовольчої безпеки / М. Гребенюк // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 4. – С. 158–161.

6. Гребенюк М. Особливості законодавчого забезпечення продовольчої безпеки у деяких країнах Південно-східної Азії (досвід Філіппін та Індонезії) / М. Гребенюк // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 9. – С. 28–34.

7. Гребенюк М. Особливості правового забезпечення продовольчої безпеки в Республіці Індія / М. Гребенюк, А. Гонда // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 2. – С. 57–61.

8. Гребенюк М. Особливості правового забезпечення продовольчої безпеки в деяких країнах Африканського континенту / М. Гребенюк, Ю. Ковальчук // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 6. – С. 33–37.

9. Доктрина продовольственной безопасности Российской Федерации / утв. Указом Президента Российской Федерации : от 30.01.2010 г., № 120 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mcx.ru/documents/document/show/14857.19htm>.

10. Закон Республики Армения «Об обеспечении продовольственной безопасности» : от 05.06.2002 г., № ЗР-338 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=22406.

11. Конституция Республики Беларусь : от 15.03.1994 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=2101>.

12. Постановление Совета Министров Республики Беларусь «О концепции национальной продовольственной безопасности Республики Беларусь» : от 10.03.2004 г., № 252 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby11/republic34/tx337.htm>.

13. Конституция Республики Молдова : от 29.07.1994 г. [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3249.

14. Закон Туркменистана «О продовольственной безопасности» : от 15.06.2000 г., № 29-II [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mejlis2.bushluk.com/ru/lex/laws/2000/o-prodovol-stvennoi-bezopasnosti>.

15. Закон Кыргызской Республики «О продовольственной безопасности Кыргызской Республики» : от 04.08.2008 г., № 183 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=23881.

16. Постановление Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ «О модельном законе «О продовольственной безопасности» : от 16.10.1999 г., № 14-10 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://agro.jofo.ru/321506.html>.

17. Решение Совета глав правительств СНГ «О концепции повышения продовольственной безопасности государств-участников СНГ» : от 19.11.2010 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_m96.

18. Закон Бразилии «О продовольственной

безопасности» : от 15.09.2006 г., № 11.346 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://grow.clicr.ru/attach_files/file_public_864.pdf.

19. Food Safety Basic Act № 48 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rqa-group.com/uploads/files/Japan_Food_Safety_Basic_Act.pdf.

20. Закон КНР «О безопасности пищевой продукции» : от 01.07.2009 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.asia-business.ru/law/law2/certificate/product>.

21. Food Safety and Standards Act № 34 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fssai.gov.in/Portals/0/Pdf/FOOD-ACT.pdf>.

22. Republic Act № 10611 «Food Safety Act of 2013» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pinoy-business.com/index.php/laws/97-various-commercial-laws/1215-food-safety-act-of-2013-republic-act-10611>.

23. Закон Индонезии «Про продовольчу безпеку» : від 18.10.2012 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://usdaindonesia.org/wp-content/uploads/2012/11/DPR-FOOD-REGULATION-final.pdf>.

Лушпаев С. О. Понятия продовольчої безпеки за законодавством зарубіжних держав / С. О. Лушпаев // Форум права. – 2015. – № 3. – С. 135–142 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_3_26.pdf

Розглянуто нормативно-правові акти РФ, Вірменії, Білорусі, Туркменістану, Киргизії, Бразилії, Японії, КНР, Індії, Філіппін, Індонезії, що містять поняття продовольчої безпеки держави. Норми чинного законодавства зарубіжних держав у цій сфері становлять собою спеціальні нормативно-правові акти, здебільшого у формі законів «Про продовольчу безпеку».

***

Лушпаев С.А. Понятие продовольственной безопасности по законодательству зарубежных государств

Рассматриваются нормативно-правовые акты РФ, Армении, Беларуси, Туркменистана, Киргизии, Бразилии, Японии, КНР, Индии, Филиппин, Индонезии, содержащие понятие продовольственной безопасности государства. Нормы действующего законодательства зарубежных государств в этой сфере представляют собой специальные нормативно-правовые акты, в большинстве своем в форме Законов «О продовольственной безопасности».

***

Lushpaev S.A. The Concept of Food Security under the Laws of Foreign Countries

In the article normative-legal acts of Russian Federation, Armenia, Belarus, Turkmenistan, Kyrgyzstan, Brazil, Japan, China, India, Philippines, Indonesia which contains the concept of a food safety of state are examined. The norms of current legislation of foreign states in this sphere are special normative legal acts, mostly in the form of Laws «About food safety».